

ANOTÁCIE

SNOLLVONNV

PETRANSKÁ, DARINA. *VELA SI NÁŠ KOSTOL PAMÄTÄ : SPRIEVODCA PO KOSTOLE SV. MIKULÁŠA – 500. VÝROČIE*. PREŠOV : VYDAVATELSTVO ANNA NAGYOVÁ, 2015, 95 S. ISBN 9788097102791.

500. výročie výstavby Kostola sv. Mikuláša v Prešove sa stalo podnetom k vydaniu podrobného sprievodcu po ňom. PhDr. Darina Petranská je propagátorkou dejín prešovských pamiatok a dlhoročnou pracovníčkou v oblasti pamiatkovej starostlivosti. Za podpory dekana farnosti pripravila pútavú publikáciu o tejto prešovskej dominante. Už v roku 2010 vydala publikáciu *Prešovská Kalvária* a tiež dva zväzky populárneho *Objavovania Prešova* (2009 a 2013).

Kostol sv. Mikuláša je dominantou prešovskej Hlavnej ulice. Nahradil starší sakrálny objekt, stojaci na rovnakom mieste absorbujúc časť jeho hmoty. Do finálnej podoby sa dostal v rokoch 1502 – 1515. Po úpravách na konci 18. storočia a hlavne po veľkom požiari v roku 1887 sa dostal do podoby, v akej ho poznáme dnes. Knihu otvára i uzatvára séria historických fotografií, z ktorých niektoré neboli doposiaľ publikované. Autorka ich dopĺňa poznámkami, ktoré ich lokalizujú, prípadne poukazujú na zaujímavé detaily, či už nestávajúce prvky. Samotný sprievodca obsahuje opisy a vysvetlenia k jednotlivým oltárom, kazateľnici, krstiteľnici, víťaznému oblúku, maľbám, organom, vitrážam a zvonom. Pripojené sú aktuálne fotografie, nákresy a plány kostola. Autorka sa venuje rôznym detailom týkajúcim sa chrámu, napríklad existencii cintorína s oplotením okolo kostola, zrušeným v roku 1823, sakristiou na južnej strane zbúranou v roku 1940 alebo rekviráciou zvonov počas prvej svetovej vojny a ich postupným doplnaním v neskoršom období.

Darina Petranská zúročila svoje znalosti a priniesla na trh vkusnú knihu, graficky na vysokej úrovni, ktorá spĺňa nielen kritériá populárneho sprievodcu po pamiatke, ale aj odbornej publikácie. Nechýbajú odkazy na archívne dokumenty a literatúru. V poslednej dobe totiž vyšlo viacero publikácií o Prešove, ktoré sú prvoplánové, neprinášajú nič nové a sú zmarenými prostriedkami, napr. obrázková knižka Martina Dudáša *Mesto Prešov v minulosti a dnes*. (Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2014). Naopak *Sprievodca po Kostole sv. Mikuláša* je dôstojným pripomenutím polmiliónového jubilea a ďalšou vydarenou publikáciou z pera Dariny Petranskej.

PhDr. Richard Pavlovič, PhD.
Štátny archív v Košiciach

FEDERMAYER, FREDERIK (ED.). *WOCH : ROČENKA PRE GENEALÓGIU A REGIONÁLNE DEJINY BRATISLAVY*. BRATISLAVA : BRATISLAVSKÝ OKRÁŠĽOVACÍ SPOLOK, 2014, 90 S. ISBN 978-80-971577-1-5.

V nadväznosti na prvé číslo ročenky Woch sa autorskému kolektívu pod vedením docenta Federmayera a za aktívneho pričinenia Bratislavského okrásľovacieho spolku podarilo v roku 2014 vydať jej pokračovanie. Ročenka opäť upúta rozmanitosťou tém, ich časový rámeč by sa dal zasadiť do obdobia 16. – 20. storočia. Autori pri výbere tém kládli dôraz na biograficko-genealogické štúdie, ktoré tvoria štyri z celkovo sedem príspevkov.

Úvodnou štúdiou je podrobná genealogická sonda o rode Vedrödy pôvodom z Voderád. Príslušníkov rodu sa podarilo identifikovať v Trnave a na prelome 17. a 18. storočia sa uchýlili i v metropole Uhorska. Ako najvýraznejšiu osobnosť rodu sa autorovi Egonovi Vedrödymu podarilo identifikovať bratislavského mincmajstra Pavla Vedrödyho (†1735). Ten bol v doterajšej numizmatickej, ale celkovo i historickej spisbe len málo prebádanou osobnosťou a to i napriek skutočnosti, že vo svojom odbore patrila naozaj k významným odborníkom a osobnostiam. Podobne bolo takmer neznáme aj erbové znamenie rodu, pričom výskum preukázal, že spojitost na základe obsahu erbu by mohol mať rod s Kebellovcami – trnavským lekárnickým a obchodníckym rodom. Štúdia ponúka čitateľovi pohľad aj na príbuzenstvo bratislavského mincmajstra, jeho majetkové pomery a profesionálnu kariéru.

Genealogicko-biografický medailón prešorského prepošta Žigmunda Zongora je obsahom nasledujúcej štúdie. Autori (F. Federmayer – I. Kušniráková) zreteľne preukázali, že Ž. Zongor aj napriek nie dlhému pôsobeniu vo funkcii prepošta bratislavskej kapituly (1655 – 1658) mal podstatný podiel na skonsolidovaní pomerov v tejto významnej cirkevnej ustanovizni. Čitateľ sa v pútavom príspevku dozvie nielen informácie z jeho života a kariérneho postupu, ale i z osudov širšieho príbuzenstva. Viacerí Žigmundovi príbuzní zastávali významné posty v šľachtickej správe, pôsobili na dvoroch popredných cirkevných predstaviteľov a niektorým sa podarilo presadiť i v kráľovských službách. Podstatné informácie zo Žigmundovho života sa autorom podarilo získať z jeho testamentu.

Aj nasledujúci príspevok má genealogicko-biografický charakter a týka sa Jána Záluského zo Zálužia v Trenčianskej stolici. Ten patril vo svojej dobe (16. storočie) k elitnej vrstve kariérnych úradníkov najdôležitejších kráľovských úradov vo vtedajšej metropole Uhorska (predstavený Malej kráľovskej kancelárie, tajomník Miestodržiteľa). Popri vcelku detailnom opise jeho profesionálnej kariéry čitateľ nájde v príspevku aj zmienku o jeho ekonomickom zázemí a erbomvom znamení.

Dejiny Bratislavy cez náhľad na jej dominantu – Bratislavský hrad zobrazený na portrétoch v zbierkach Slovenského národného múzea – Múzea Červený Kameň (SNM-MČK) prezentuje vo svojom príspevku magister Jozef Tihányi. Zameral sa na málo využívaný ikonografický prameň topografického bádania, ktorý dotvára celkovú mozaiku o danom objekte, ako aj osobe, s ktorou je spájaný. Blížšie popísal a identifikoval tri takéto portréty obsahujúce vyobrazenia Bratislavského hradu.

Doktorand SAV, magister Tomáš Králik na príklade rehole sv. Alžbety pútavým a i pre laika zrozumiteľným spôsobom v nasledujúcom príspevku priblížil „reholný život“ a pôsobenie rádomových sestier v nemocničných zariadeniach v počiatkoch vlády komunistického režimu (1948 – 1953). Svoje tvrdenia i historické fakty podoprel relevantnou literatúrou i hlbším archívnym výskumom. Vďaka tomu sa na svetlo dostalo viacero doposiaľ neznámych faktov a skutočností o zasvätenom živote v pohnutých rokoch, tiež o vopred plánovaných akciách komunistického režimu voči rádomovým komunitám, ale aj o nezastupiteľnej úlohe reholí vo vtedajšom nemocničnom systéme.

Autor ďalšieho príspevku čerpá informácie o Bratislave v období napoleonských vojen z denníkov Josepha Carla Rosenbauma, ktorý naposledy pôsobil ako tajomník grófa Karola Esterházyho. Ten počas života niekoľkokrát navštívil Bratislavu a blízke okolie. V zachovaných denníkoch je o tom deväť obsahom zaujímavých záznamov. Týkajú sa významných návštev, ťažení napoleonských vojakov, predstavení mestského divadla, kaviarní i význačných stavieb.

Posledná štúdia predstavuje hodnotný príspevok k heraldike mestských elít. Téma mestských elít ako takých je v slovenskej i zahraničnej historickej spisbe veľmi aktuálna. Štúdií, ktoré by reflektovali na heraldické témy vo vzťahu k tejto „kaste“, je na Slovensku málo, o to viac hodnotný je príspevok docenta Federmayera, ktorý vychádza zo systematického sfragistického výskumu.

V príspevku nájdeme heraldické doklady nielen k richtárovi Michalovi Kleeovi († okolo 1558), ale i k ďalším prešporským patricijom 16. storočia. Na Michalovom znamení však autor dokladá akúsi kontinuitu jeho meštianskeho znaku v jeho novom šľachtickom erbe.

Priestor v závere druhého čísla ročenky Woch patrí trom recenzovaným prácam, ktoré týmto spôsobom redakcia predmetného čísla upriamuje do pozornosti čitateľov. Nechýba ani zoznam prednášok z cyklu Prešporské večery na rok 2014 organizovaných Bratislavským okráslovacím spolkom. Každý z príspevkov má cudzojazyčné (nemecké) resumé. Záverom vyzdvihujeme vysokú obsahovú i grafickú úroveň ročenky, na ktorej sa podieľal kolektív renomovaných odborníkov z domácich i zahraničných vedeckých inštitúcií. Zároveň veríme, že tradícia periodika, ktoré bolo založené len nedávno, pretrvá ešte dlhú dobu a to aj vďaka záujmu a podpore jeho čitateľov.

Mgr. Peter Brindza, PhD.

Štátny archív v Bratislave, pobočka Trenčín

ČERVENKA, JURAJ. HABSBUŘTÍ ORLI 1 : RAKOUSKO-UHERSKÉ LETECTVO, JEHO ESA A PROTIVNÍCI V LETECH 1914 – 1918. PRAHA : NAKLADATELSTVÍ MGR. FRANTIŠEK KUNÍK - CESKYCESTOVATEL.CZ, 2015, 256 S. ISBN 978-80-87657-10-2.

Počiatky motorového lietania sú spojené so snahou človeka prekonať hranice, či už išlo o osobné limity ako strach, odvaha, vnímanie času, priestoru, rýchlosti, alebo o technické limity vtedajších lietajúcich strojov. Používanie motorových lietadiel bolo preto vo svojich raných začiatkoch vo všeobecnosti vnímané ako šport či skôr drahá „adrenalinová“ zábava extravagantných jednotlivcov.

Od prvého vzletu bratov Wrightovcov cez prelet kanálu La Manche Louisom Blériotom, po vypuknutie prvej svetovej vojny ubehlo len deväť rokov. Za tento relatívne krátky časový úsek došiel technický vývoj lietadiel do bodu, kedy bol prehodnotený aj ich potenciál stať sa účinnou zbraňou a to aj napriek ich častým technickým problémom a nedokonalostiam. Začleňovanie lietadiel do vojenských doktrín však nebol jednoduchý proces. Napriek faktu, že sa nad tým začalo uvažovať už v prvej dekáde 20. storočia, bol ich význam hodnotený skepticky. Súviselo to predovšetkým s finančnou náročnosťou a tiež so všeobecným nedostatkom kvalitatívne vyškolených

pilotov. Nezanedbateľnou bola tiež skutočnosť, že spaľovací motor predstavoval technickú novinku, na ktorú väčšina armád nebola v tom čase pripravená.

Predstavovaná monografia Juraja Červenku približuje tento proces v prostredí Rakúsko-uhorskej monarchie, ktorej letecké sily patrili podľa slov autora „*k tým skromnejším, ktoré sa zapojili do bojov prvej svetovej vojny*“. V úvodnej kapitole autor približuje postoje Rakúsko-uhorských vojenských elít voči lietadlám, ktoré hodnotí spočiatku ako skeptické. Paradoxne však technický vývoj lietadiel v Rakúsko-Uhorsku za západným svetom výrazne nezaostával, čo u vojenského velenia napokon vzbudilo záujem. Ako najvýraznejšie obmedzenie sa však prejavili hospodárske možnosti monarchie. Z nich napokon vyplývalo len pozvoľné rozširovanie armádneho vybavenia a štruktúr o tento nový druh zbrane.

Ťažisko monografie spočíva v priblížení aktívneho pôsobenia rakúsko-uhorských vzdušných síl v bojoch prvej svetovej vojny a v zhodnotení ich prínosu a významu. Pomocou chronologicko-tematického prístupu sa autor venuje jednotlivým bojovým akciám habsburského letectva,¹ typológii používaných strojov² so zreteľom na ich technický vývoj, vybavenie, výzbroj či kamufláž, výberu leteckého personálu, vojenskej štruktúre a hierarchii c. k. letectva či jeho komparácii s nepriateľskými silami, s ktorými sa dostalo do priameho bojového kontaktu.³ Autor neobišiel ani kritický pohľad na technické nedostatky vtedajších strojov. Ako bolo uvedené v úvodnej časti anotácie, spaľovací motor bola novinka, ktorá vo väčšine prípadov (c. k. armádu nevynímajúc) odhalila značnú nepripravenosť armád na jeho používanie, či už išlo o cestné dopravné prostriedky, alebo lietadlá. V dôsledku toho trpeli stroje okrem vlastných technických „neduhov“ aj zanedbanou údržbou, slabším zásobovaním náhradnými

dielmi či pohonnými látkami. Kvalitatívnu úroveň monografie pozdvihujú aj vstupy v podobe biografických medailónov, ktoré sú venované najvýznamnejším leteckým esám c. k. letectva, ale aj vybraným nepriateľským leteckým silám. Monografiu vkusne dopĺňa pomerne rozsiahla a atraktívna obrazová príloha.

V historickom diskurze o letectve v období prvej svetovej vojny sa pozornosť bádateľov upriamuje viac na dohodové mocnosti, prípadne Nemecko. Z tohto hľadiska je monografia Juraja Červenku prínosnou. Autor využil široké množstvo archíválií, pramenného materiálu či publikovaných prác prevažne zahraničnej proveniencie. Za nedostatok však možno považovať absenciu poznámkového aparátu, miestami pomerne rozsiahle citácie a voľnejší štýl. Väčšia pozornosť mohla byť venovaná tiež údržbe strojov, resp. možnostiam jej realizácie. Vzhľadom na uvedené faktory predstavovaná práca „balansuje“ na hranici medzi vedeckou a popularizačnou kategóriou.

Napriek uvedeným „pripomienkam“ však pri naša monografia Juraja Červenku sumár nových poznatkov a tiež bližší pohľad na pomerne málo známu kapitolu dejín prvého globálneho vojenského konfliktu. Na tomto základe možno povedať, že predstavovaná práca je cenným vstupom do danej problematiky a zároveň nástrojom k jej ďalšiemu skúmaniu. Prácu *Habsburští orli 1: Rakousko-uherské letectvo, jeho esa a protivníci v letech 1914 – 1918* tak možno odporučiť nielen laickým záujemcom o vojenské dejiny, dejiny letectva či dejiny vedy a techniky, ale aj vedeckým pracovníkom s daným výskumným zameraním.

Mgr. Mikuláš Jančura, PhD.
FF UPJŠ v Košiciach

SABOL, MIROSLAV. *DEJINY DOPRAVY NA SLOVENSKU 1938 – 1948 (1950) : JEJ HRANICE A LIMITY*. BRATISLAVA : VEDA, 2015, 300 S. ISBN 978-80-224-1459-3.

V kontexte rozvoja industrializácie, ale aj hromadného či individuálneho cestovania je úloha dopravy nezanedbateľná. Je ich nevyhnutným predpokladom, integrálnou súčasťou a zohráva kľúčovú úlohu pri ich rozvoji. Proces komplexného rozvoja dopravy neminul ani územie Slovenska. V záverečnej fáze 19. storočia to bol pomerne dynamický vzostup železnice, s nástupom motorizácie sa stali aktuálne tiež otázky

1 Vzdušná podpora pri bojoch na srbskom fronte, ruskom fronte, boje nad Haličou a Bukovinou či strety nad talianskym frontom. Osobitne je venovaná pozornosť aj čiastkovým úspechom, ako napr. rôzne bombardovacie akcie, úspešné útoky na dohodové ponorky či zabezpečenie prvého leteckého mostu pri zásobovaní obľahutej pevnosti Přemyšl (orig. Przemysl).

2 Stíhacie lietadlá (jednoplošné, dvojplošné, jednomiestne, dvojmiestne), bombardovacie lietadlá, hydroplány (tzv. „lietajúce člny“).

3 Išlo predovšetkým o ruské a talianske letectvo. Výnimku však neprestávajú ani americké či britské letecké sily.

cestnej dopravy a v neskoršom období sa zaznamenali tiež počiatky letectva a jeho začleňovania do širších dopravných štruktúr. Nemalý význam pre hospodársky život na Slovensku mala tiež lodná doprava po Dunaji. Po vzniku 1. ČSR však Slovensko opätovne čelilo rôznym hospodárskym, legislatívnym či sociálnym vzostupom a krízam prameniácich predovšetkým z disproporcie hospodárskeho a sociálneho zázemia vo vzťahu k českým krajinám. V ich dôsledku sa aj doprava na tomto území rozvíjala v značne špecifických podmienkach, čo možno súhrnne nazvať „dopravný problém Slovenska“. Nemalý vplyv na jednotlivé segmenty dopravy na Slovensku mali aj štátoprávne zmeny po roku 1938, vypuknutie druhej svetovej vojny, vznik „tretej Československej republiky“ a napokon nástup komunistickej totality po roku 1948. Všetkým uvedeným problémom sa komplexne venuje monografia Miroslava Sabola *Dejiny dopravy na Slovensku 1938 – 1948 (1950), jej hranice a limity*.

Autorovým kritickým východiskom je fakt, že úsilie hospodárskych historikov bolo dosiaľ primárne zamerané na úroveň a rozvoj priemyslu, pričom doprave venovali len okrajovú pozornosť. Ďalším bodom kritiky je tiež disproporcia vo výskume jednotlivých segmentov dopravy na Slovensku, ktorú možno zdôvodniť rovnako disproporciou, či roztriedenou pramennou základňou. V tomto kontexte sa najdôslednejšiemu spracovaniu teší železničná doprava. Ostatné dopravné segmenty sa len postupne dostávajú do bližšej pozornosti historikov. Hlavným cieľom monografie Miroslava Sabola je analýza transformačných procesov v doprave a jej jednotlivých segmentoch na Slovensku v horizonte rokov 1938 – 1950, s ukotvením práve v spomenutých hospodárskych a spoločenských súvislostiach. Autor postupuje chronologicko-tematicky, pričom dve samostatné kapitoly venuje komplexnému zhodnoteniu hospodárstva na Slovensku a to v rokoch 1938 – 1945 a v rokoch 1945 – 1950. Ťažisko práce spočíva v štyroch kapitolách, v ktorých autor samostatne analyzuje železničnú, cestnú, lodnú a leteckú dopravu v sledovanom období. Autor pri jednotlivých segmentoch sleduje napr. ich legislatívne zázemie, právnu reguláciu, technické a personálne zabezpečenie, či ich hospodársky a sociálny význam. V prípade železníc sa osobitne venuje ich úlohe v SNP, vojnovým škodám a ich rekonštrukcii v povojnovom období, vymedzeniu osobnej a nákladnej železničnej dopravy či dôležitému procesu elektrifikácie vybraných železničných ťahov na Slovensku. V prípade

cestnej dopravy venuje autor zvýšenú pozornosť reštrukturalizácii motoristickej legislatívy, vrátane zmien v evidencii motorových vozidiel a pridelovania nových štátnych poznávacích značiek či zavedenia konvencie o pravostrannej jazde. Osobitná pozornosť je venovaná vo vojnových podmienkach nevyhnutným prestavbám motorových vozidiel na alternatívne palivá (najčastejšie montovanie drevo-plynových súprav). Zo sociálnej sféry motorizmu venuje autor pozornosť pôsobeniu *Slovenského autoklubu*, ktorý vznikol zákonným zlúčením „prvorepublikových“ združení organizovaného motorizmu, taktiež autoškolám či mapovaniu bezpečnosti a dopravnej nehodovosti na cestách. Dotkol sa tiež automobilového priemyslu. Tu však mohol autor aspoň spomenúť existenciu účastinnej spoločnosti *ORAVA*, ktorá počas rokov 1939 – 1945 mala ambíciu vyrábať osobné a nákladné automobily rovnomennej značky na báze licencie zakúpenej od českej firmy *Praga*.

V prípade lodnej dopravy je prirodzene venovaná dominantná pozornosť *Dunajskej riečnej plavbe* a významu Bratislavského a Komárňanskeho prístavu. Sociálny akcent lodnej dopravy predstavuje personálne zabezpečenie, školenia lodníkov či mapovanie osobnej a turistickej plavby po Dunaji.

Pri mapovaní najmladšieho dopravného segmentu, letectva, vychádza autor z úspechov priekopníckych aviatikov zo slovenského prostredia, ako napr. Ján Bahýľ, Andrej Kvas či Milan R. Štefánik. Samotný vznik leteckej dopravy na Slovensku je však nutné zasadiť do kontextu vzniku *Československých aerolinií* v roku 1923. Okrem technického a personálneho zázemia spoločnosti autor osobitne analyzuje aj začleňovanie slovenského priestoru do jej dopravnej siete a vzostup významu bratislavského letiska vo Vajnorochoch. Zdôraznil tiež všeobecný význam výstavby rôznych druhov letísk na Slovensku.

Cieľ monografie *Dejiny dopravy na Slovensku... možno považovať za splnený*. Miroslav Sabol tak danou prácou vyplnil pomerne širokú medzeru v publikovaní prác tohto typu v slovenskej historiografii. Prácu *Dejiny dopravy na Slovensku 1938 – 1948 (1950), jej hranice a limity* tak možno odporúčať profesionálnym hospodárskym a dopravným historikom, rovnako bádateľom v oblasti sociálnych dejín a kultúry ako aj laickým záujemcom o danú problematiku.

Mgr. Mikuláš Jančura, PhD.
FF UPJŠ v Košiciach

NOVÁKOVÁ, KATEŘINA NORA – KRÍŽEK, JIŘÍ.
*KLENOTY Z KAPOTY : ČESKOSLOVENSKÉ MOTO-
RISTICKÉ PLAKETY V PRVNÍ POLOVINĚ 20. STOLETÍ.*
NA SYCHROVĚ : NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV,
ÚZEMNÍ PAMÁTKOVÁ SPRÁVA, 2014, 128 S. ISBN
978-80-905555-9-4.

Monografia Kateřiny Novákové a Jiřího Krížka *Klenoty z kapoty : Československé motoristické plakety v první polovině 20. století* je důkazom posunu vo výskume dejín motorizmu smerom k interdisciplinárnym prístupom. Práca už na prvý pohľad ponúka zjavné prepojenie medzi motorizmom a umením, čo je v súzvu s modernými trendmi uplatňovanými v historickej vede, ako napr. výskum vizuálnej prezentácie, resp. vizuálnych štúdií. Práca je však zatiaľ len určitým „nástreľom“ dôslednejšieho výskumu vyššie spomenutých oblastí bez hlbšieho metodologického základu. Monografia svojim obsahom osciluje medzi dejinami motorizmu, motoristického športu, dejinami umenia, vizuálnej prezentácie a faleristiky ako osobitnej pomocnej vedy historickej.

V troch obsiahlejších kapitolách približujú autori miesto medailí a plakiet v živote motoristov, približujú motoristické medaily a plakety z pohľadu umeleckého remesla a pripájajú tiež pomerne obsiahly prehľadový katalóg najvýraznejších autorov motoristických významenaní z českých krajín a Slovenska. Zreteľ je tu kladený hlavne na organizovaný motorizmus, nakoľko bol najvýraznejšou hybnou silou v rozvoji motoristického športu v medzivojnovnej ČSR. Ako uvádzajú autori: „*História motoristických plakiet je v prvom rade históriou motoristických spolok. (...) Razaená či odliata doštička z ušľachtileho kovu je často jedinou hmatateľnou pamiatkou na zabudnuté preteky, súťaž, alebo zaniknutý klub.*“¹ Týmto jasne podčiarkujú význam týchto významenaní nielen v dobovom súťažnom kontexte, kedy išlo o prekonávanie limitov strojov, schopností vodičov a ich prestíž, ale aj v súčasných súvislostiach výskumu tejto stále okrajovej problematiky.

Rozbor vybraných medailí a plakiet sprostredkuje okrem vlastnej zručnosti a čítania autorov v kontexte umeleckého remesla aj jasnú sondu do finančného zázemia jednotlivých motoristických spolok ako objednávatelov týchto významenaní. Druh použitého kovu, jeho umelecké a technické spracovanie či veľkosť plakety sú indikátormi finančného zázemia klubov či ich vzťahov k sponzorom a pod.

Prehľadový katalóg približuje pôsobenie 47 umeleckých remeselníkov pôsobiacich v českých krajinách a na Slovensku. Okrem zbežných životopisných údajov približujú autori práce aj náhľad do ich činnosti v podobe bohatej obrazovej prílohy s popismi. Kateřina Nováková a Jiří Krížek tak jasne zdôrazňujú význam zdanlivo neexistujúcej paralely medzi motorizmom a výtvarným umením. Pre ilustráciu prepojenia týchto na prvý pohľad „rôznych svetov“ možno doplniť napr. pôsobenie francúzskeho sochára René Laliqua (tvorca sklenených chladičových sošiek), alebo pôvodom poľskej art-deco maliarky Tamary Lempickej, ktorej občasným motívom boli práve automobily a motocykle.

Monografia *Klenoty z kapoty* je ďalším čriepkom do mozaiky výskumu motorizmu a motoristického športu v medzivojnovnej ČSR. Je prínosnou aj v kontexte dejín umenia a nesklame ani odborníkov z oblasti faleristiky či komplexnejších pomocných vied historických.

Mgr. Mikuláš Jančura, Ph.D.
FF UPJŠ v Košiciach

KACVINSKÝ, PAVOL – DZURIKANINOVÁ, NIKOLETA (EDS.). *STREDOEURÓPSKE MESTO AKO POLITICKÉ, HOSPODÁRSKE A KULTÚRNE CENTRUM. STRETNUTIE MLADÝCH HISTORIKOV IV. KOŠICE : UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA, 2015, 164 S. ISBN 978-80-8152-305-2.*

Na pôde univerzity Pavla Jozefa Šafárika sa dňa 16. októbra 2014 konala v poradí štvrtá konferencia doktorandov histórie a príbuzných vedných odborov, ktorá nesie názov *Stretnutie mladých historikov*. Jej témou bolo *Stredoeurópske mesto ako politické, hospodárske a kultúrne centrum*. Konferenciu každý rok usporadúva Katedra histórie FF UPJŠ v Košiciach v spolupráci so Slovenskou historickou spoločnosťou pri SAV, Historickým ústavom pri SAV a Spoločenskovedným ústavom SAV. Patronát nad stretnutím mladých začínajúcich historikov držali odborní garanti, menovite, PhDr. Dušan Kováč, DrSc., PhDr. Eva Kowalská, DrSc., PhDr. Rastislav Kožíak, Ph.D., PhDr. Slavomír Michálek, DrSc., doc. PaedDr. Martin Pekár, Ph.D., prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc., prof. PhDr. Peter Švorc, CSc. Príspevky šestnástich aktívnych účastníkov boli rozdelené do štyroch sekcií podľa tematického a chronologického kľúča. Taktiež každá sekcia mala odborných

1 NOVÁKOVÁ, K. – KRÍŽEK, J. *Klenoty z kapoty...*, s. 28.

garantov, ktorí kriticky posudzovali príspevky účastníkov počas diskusií.

Zborník príspevkov vydala Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v roku 2015 v rámci edície Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikianae (72/2015) pod rovnomeným názvom konferencie. Zostavovateľmi zborníka sú doktorandi Katedry histórie FF UPJŠ Mgr. Pavol Kacvinský a Mgr. Nikola Dzurikaninová. Zborník má 164 strán a je zostavený z príspevkov zoradených podobne ako na konferencii na základe chronológie.

Ako už je vyššie spomenuté ústrednou témou konferencie bolo *Stredoeurópske mesto ako politické, hospodárske a kultúrne centrum*, čomu boli prispôsobené jednotlivé príspevky aktívnych účastníkov. Prvých päť príspevkov zborníka pojednáva o vybraných aspektoch dejín v európskych stredovekých mestách. Vladimír Vlasko z Historického ústavu SAV v Bratislave vo svojom príspevku spracoval problematiku *Mesta Šopron a Šopronský komitát v politických zápasoch pánov z Kőszegu*. Vo svojej štúdií predstavil parciálnu problematiku viažuciu sa na rozširovanie domény rodu Kőszegiovcov v západnej časti Uhorského kráľovstva, konkrétne do mesta Šopron a Šopronského komitátu. Taktiež predstavil postavenie mesta Šopron v období vlády posledných Arpádovcov a nástupu dynastie Anjouovcov. *Olomouc ako dejisko politického zápasu o českú korunu v rokoch 1469 – 1479* je témou príspevku Tomáša Homofu pôsobiacom na už vyššie spomínanej inštitúcii. Predmetom jeho štúdie je úloha mesta Olomouc v čase vojenského konfliktu medzi uhorským kráľom Matejom Korvínom a českými panovníkmi Jurajom Poděbradským a Vladislavom II. Jagelonským. Popisuje priebeh mierových rokovaní v roku 1469, na základe ktorých bol Matej Korvín zvolený za českého kráľa, a stretnutie z roku 1479, pri ktorom došlo k ratifikácii predtým dohodnutých zmlúv. Autor v príspevku zdôrazňuje úlohu mesta ako dejiska dôležitých rokovaní, ale aj ich dopad na hospodársky a spoločenský život mesta. *Horní města Krušnohoří coby umělecká centra na přelomu XV. a XVI. století* spracovala Andrea Huczmanová z Ústavu dejín křesťanského umění Katolíckej teologickej fakulty Univerzity Karlovy v Prahe. V príspevku pojednáva o dôsledkoch rozvoja baníctva v oblasti Krušných hôr, s čím súvisel aj rozvoj mestskej siete. Zamerala sa na konkrétne mestá Schneeberg, Annaberg a Jáchymov a tzv. Kulturraum der Bergbaustädte (kultúrny priestor baníckych miest), s ktorým súvisí vznik

nových ikonografických námetov, literárnych foriem, architektúry a rozvoj nových technológií. Tieto štyri spomínané aspekty sú v príspevku bližšie spracované na základe konkrétnych príkladov. Náboženskú problematiku spracovala Táňa Šimková v príspevku s názvom *Města a přijímání luterství v severozápadních Čechách 16. století na příkladu Krupky, Děčína a Benešova nad Ploučnicí*. Autorka na príklade miest, ktoré sú uvedené už v názve príspevku spracovala tému procesu presadzovania luteránskej viery zo strany šľachty a spôsob akým prijímali mešťania reformované učenie v 16. storočí. Magistra Šimková pôsobí na Katedre histórie Filozofickej fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Problematiku mesta v 16. storočí a náboženstva rozšírenej o umenie obsahuje príspevok Emy Součkovéj z Ústavu dejín křesťanského umění Katolíckej teologickej fakulty Univerzity Karlovy v Prahe o *Objednávatelech graduálů 16. století*. Podľa slov autorky, jej príspevok mal za cieľ na príklade „Žlutického, Teplického a Českobrodského graduálu“ a ďalších spevníkov predstaviť typy miniatúr, ktoré reprezentovali donátorov, ktorí sa niekedy objavovali v rukopisoch tohto typu. Objednávateľmi takýchto spevníkov boli obyvatelia miest 16. storočia – mešťania, remeselnícke cechy, predstavitelia vyššej a nižšej šľachty, ktorí boli na fóliách rukopisov zobrazovaní v podobe portrétov, erbov alebo cechovými znameniami.

Eva Němečková z Katedry histórie Filozofickej fakulty J. E. Purkyně v Ústí nad Labem vo svojom príspevku pojednávala o *Ekonomickej role cechů ve středověkých a raně novověkých městech*. Bližšie špecifikovala ako cechy ovplyvňovali majstrov pri výrobe tovarov a jeho predaji. Zamerala sa hlavne na hospodársku oblasť, ktorú mohli cechy ovplyvniť.

Ďalšiu časť zborníka tvoria príspevky venujúce sa histórii novoveku. Začína príspevkom Tomáša Řehu z Katedry histórie Filozofickej fakulty Ostravského univerzity v Ostravě *Města rakouskeho Slezska první poloviny 19. století nahližené soudobými statisticko topografickými prameny*. Jeho príspevok priniesol čiastočné závery z pramenného výskumu zameraného na dejiny mentality mestského prostredia v Slezsku v období priemyselnej revolúcie. Analyzoval konkrétne topografické a štatistické diela Reginalda Kneifela (1761 – 1828), Faustina Ense (1782 – 1858) a Albina Heinricha (1785 – 1864). V tejto časti zborníka sa nachádza aj sekcia príspevkov venujúcich sa histórii a historickým fenoménom

konkrétnych európskych miest. Autorom prvého príspevku s názvom *Slávnosť slobody v Bytči a ďalšie politické vystúpenie Eugena Geromettu v revolučnom roku 1848 (Mestečko Bytča a verejné aktivity Eugena Geromettu v revolučnom roku 1848)* je Tomáš Adamčík z Katedry histórie Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Pojednáva v ňom o priebehu osláv vyhlásenia občianskych slobôd a práv roľníkov v Bytči krátko po prijatí marcových zákonov v roku 1848, a to na základe verejných aktivít miestneho kaplána Eugena Geromettu. Ďalším bodom záujmu spracovania je politické angažovanie sa Eugena Geromettu v parlamentných voľbách do uhorského snemu a jeho spor s politickým rivalom, prívržencom maďarského reformného hnutia, Bernátom Maršovským. Medzi zahraničných účastníkov konferencie patrili okrem iných aj Nino Delić z Inštitútu histórie v Belehrade. Jeho príspevok mal názov *Slobodné kráľovské mesto Nový sad 1748 – 1918 od hraničiarskej usadlosti k modernému ekonomickému, kultúrnemu a politickému centru*. Opisal mesto Nový Sad od roku 1748, kedy získalo výsady slobodného kráľovského mesta, rozvoj mesta na multikultúrne a multikonfesionálne centrum s vyvinutým remeslom a obchodom, ako poznamenala revolúcia v roku 1848/1849 vzhľad a chod života v meste. Adam Szabelski z Univerzity Adama Mickiewicza v Poznani, napísal príspevok s názvom *Poznań or Posen? The political, economic and cultural rivalry between Germans and Poles in the capital of Greater Poland in the years 1793 – 1918*. Pojednáva o pripojení mesta Poznań k Pruskému kráľovstvu v roku 1793, o rivalite miestnych obyvateľov poľského pôvodu s predstaviteľmi pruského kráľovstva, ktorí sa snažili dodať mestu pruský charakter. Ján Holovský z Ústavu hospodárskych a sociálnych dejín Filozofickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe pripravil štúdiu s názvom *Kolín 1850: Národnostně české město v procesu modernizace*. Píše o vplyve modernizácie stredne veľkého mesta s poľnohospodárskym zameraním. Poukazuje na politický vývoj, zmenu infraštruktúry aj o demografii Kolína. Mesto Košice bolo hlavnou témou dvoch príspevkov. Prvý príspevok od Nikoleta Dzurikaninovej z Katedry histórie UPJŠ mal názov *Športové spolky v meste Košice v období dualizmu (na základe spolkových stanov)*. Sledovala do akej miery boli športové spolky zaujímavé pre obyvateľov mesta Košice, o aké druhy športov bol záujem, aké športy sa v meste pestovali. Autorom druhého príspevku s názvom *The image of the town Košice as*

a slovak political centre in slovak historiography je Ondrej Ficeri zo Spoločenskovedného ústavu SAV. Popisuje mieru záujmu historiografie a historiografov o mesto Košice v priebehu zmien politických prostredí. Jindřich Zajíc z Univerzity J. E. Purkyně z Ústí nad Labem sa vo svojom príspevku venoval *Nacionalizaci veřejného prostoru na příkladu Teplicka meziválečného období*. V rámci svojho príspevku venoval pozornosť budovám a zariadeniam v centre miest a obciam spojených s myšlienkou čechoslovakizmu v oblasti Teplicka. Spomínané budovy opisoval, interpretoval ich a popisoval ich vznik a pôsobenie vo verejnom priestore.

Zborník *Stretnutie mladých historikov IV* predstavuje obraz štúdií a vytrvalej práce mladých začínajúcich historikov – doktorandov zo slovenských ale aj zahraničných inštitúcií. Zároveň je potrebné dodať, že každoročné opakovanie sa tejto akcie, záujem o ňu v podobe vysokej účasti a ohlasov odbornej verejnosti indikujú, že má zmysel túto akciu pripravovať aj do budúcnosti. Na záver je potrebné poznamenať, že v zborníku sú uverejnené príspevky, ktoré prešli kritickým posúdením počas konferencie a recenzným konaním v rámci prípravy publikácie.

Mgr. Monika Humeňanská
FF UPJŠ v Košiciach

SOUKUPOVÁ, BLANKA – LUTHER, DANIEL – SALNER, PETER (EDS.). *MÝTUS – „REALITA“ – IDENTITA : SOCIALISTICKÉ METROPOLE V ZÁPASECH O NOVOU PŘÍTOMNOST A VIZI ŠTÁTNÉ BUDOUCNOSTI*. PRAHA : FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE, 2014, 207 S. ISBN 978-80-87398-69-2.

Pozornosť urbánnych historikov nepochybne záujme kolektívna monografia, ktorá sleduje spoločensko-politické zmeny vo vybraných stredo európskych metropolách po druhej svetovej vojne, v období, kedy sa štáty strednej Európy stali súčasťou sovietskeho mocensko-politického bloku. Po nastolení komunizmu v nich dochádzalo pod vplyvom mnohých faktorov k utváraniu nových pomerov sprevádzaných industrializáciou, kolektivizáciou, kultúrnou revolúciou či všestranným hospodárskym nedostatkom a politickými represiami. Publikácia *Mýtus – „realita“ – identita. Socialistické metropole v zápasech o novou prítomnosť a víziu štátnej budúcnosti* pomerne podrobne mapuje, ako tieto

rozsiahle zmeny poznamenali vzhľad a charakter metropol štátneho aj národného významu a ako sa ideál „socialistického mesta“ líšil od „reality“ jeho každodennosti.

Monografia bola vypracovaná v rámci grantového projektu GA ČR pod názvom *Mýty a „realita“ stredoeurópskych metropolí pri utváraní národných a nadnárodných identít. Príklad Prahy, Bratislavy, Varšavy, Krakova a Viedne*, realizovaného na Fakulte humanitných štúdií Univerzity Karlovej v Prahe pod vedením historičky a etnografky Blanky Soukupovej, ktorá publikáciu zostavila v spolupráci s Danielom Lutherom a Petrom Salnerom z Ústavu etnológie Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Medzinárodný autorský kolektív je zastúpený aj ďalšími odborníkmi z Českej republiky, Slovenska a Poľska.

Obsahovú náplň monografie tvorí osem príspevkov rozdelených do štyroch kapitol. Prvá z nich prezentuje mýty a identitu troch socialistických metropol štátneho významu. Českú, resp. československú metropolu Prahu, ktorá aj v povojnovom období zostávala pýchou republiky, analyzuje v mytológii reálneho socializmu Blanka Soukupová, slovenskí etnológovia Daniel Luther a Peter Salner sa vo svojich príspevkoch venujú mýtom socialistickej Bratislavy a mýtus hrdinskej Varšavy, ktorý pripomínal nielen vojenský osud hlavného mesta, ale i jeho povojnové vybudovanie, načrtáva poľský etnológ Andrzej Stawarz.

V druhej kapitole sa autori zameriavajú na mýty a identitu socialistických miest národného a regionálneho významu. Poľská etnologička Róža Godula-Węclawowicz sleduje povojnový vývoj historického Krakova označeného po druhej svetovej vojne oficiálnou propagandou za mesto reakcie a Magdalena Myslivcová upriamuje pozornosť na mýty a realitu malého juhočeského mesta Písek, ktoré bolo v dobe socializmu prezentované ako vzorové socialistické mesto.

Osobitnou kapitolou je príspevok Zuzany Jurkovej venovaný pamäti na socializmus vo verejnom priestore na príklade pražskej hudobnej scény, v ktorom sa autorka zaoberá hudobnou kultúrou súčasnej Prahy a spomienkami na éru normalizácie v dobe brežnevovského neostalinizmu. Monografiu následne uzatvára kapitola o identite kapitalistickej Viedne s príspevkom Haralda Christiana Scheua, zaradená do publikácie s ohľadom na synchronnú komparáciu vývoja v socialistickej a kapitalistickej metropole. Každý z príspevkov je doplnený zoznamom odbornej literatúry, pričom kompletný zoznam

požitej literatúry a prameňov môžeme nájsť i v závere publikácie.

Už samotný názov monografie naznačuje, že autori pracujú hlavne s fenoménom mýtu a mestskou mytológiou, teda s predstavami oficiálnej dobovej propagandy o „socialistických mestách“. Približujú ako komunistický režim dokázal účelovo vybudovať mýtus o socializme ako perspektívnom a spravodlivom spoločenskom poriadku, ktorý vyrieši všetky problémy spoločnosti a s tým súvisiaci ideologický koncept mesta so špecifickým typom výstavby a socialistickým spôsobom života sľubujúcim krajšiu budúcnosť a blahobyť. Na konkrétnych príkladoch stredoeurópskych metropol tak čitateľ dostáva podrobnú analýzu vzniku novej mestskej identity, obraz toho ako metropoly utvárali svoju novú symboliku a pamätné miesta v novej historickej etape.

Jednotlivé príspevky pritom ponúkajú možnosť sledovať prípadné osobitosti vývoja vybraných miest, ktoré boli prekážkou ideologickým predstavám o premene mesta na „socialistické“. Autori v nich poukazujú na to, že realizácia urbanistických riešení v týchto mestách narážala na podmienky reálneho socializmu a že mýtus socialistického mesta nepriniesol iba budovateľské úsilie spojené s likvidáciou historických centier, ktoré boli nahradené modernou zástavbou, ale zahrňal v sebe aj represívne opatrenia komunistického režimu namierené proti údajným nepriateľom na „vylepšenie“ sociálneho profilu mesta. Zdôrazňujú, že výchova „socialistického človeka“ patrila k ideologickému diktátu režimu a mýtus modernej metropol ako „nového mesta nových ľudí“ iba zastieral nútenú migráciu a snahu novej mocensko-politickej garnitúry odmeniť lojálne zložky a kontrolovať občanov. Konštatujú pritom, že násilná likvidácia buržoázie a formovanie novej mestskej elity z radov robotníckej triedy nepriniesli kvalitnejší spôsob života. Vysoká životná úroveň obyvateľstva v takomto meste bola podobne ako deklarovaná rovnosť medzi ľuďmi iluzórna a mala ľudí zbaviť „reality“ povojnového nedostatku.

Prostredníctvom publikácie nadobudne i laický čitateľ relatívne dobrú predstavu o premenách významných miest Čechov, Slovákov a Poliakov, ktoré boli v období po druhej svetovej vojne transformované predstavami komunistickej propagandy o moderných metropolách a zásadným spôsobom ovplyvnili každodenný život človeka tej doby. Autorom sa navyše podarilo názorne zachytiť podstatu vzťahu mýtu, reality a identity a naplniť svoj zámer, teda predložiť dejiny tzv. reálneho

socializmu prostredníctvom netradične podanej histórie vybraných metropol strednej Európy. Jednotlivé príspevky predkladajú zaujímavý obraz o problematike mýtu socialistického mesta, ktorý sa často dostával do rozporu s realitou, prípadne nás oboznamujú s tým, ako sa na socializmus spomína vo verejnom priestore dnes. Niet tak pochyb o tom, že autorský kolektív pripravil kvalitnú monografiu, ktorá je dokladom toho, že na urbánne dejiny sa dá nahliadnuť aj cez optiku mestskej mytológie a ako uvádza zostavovateľka, že: *„Pod příkrovem uniformní šedi, řízené unifikace, se totiž odehrávala vysoce zajímavá drama města i jejich lidí, kteří dali svým městům nové významy.“*

PhDr. Lucia Tokárová, PhD.